

ISSN 2076–1554

Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ВГО Українська академія наук

Видавництво «Гілея»

Гілея

*Науковий вісник
збірник наукових праць*

- *Історичні науки*
- *Філософські науки*
- *Політичні науки*

Випуск 123 (№ 8)

Київ – 2017

ISSN 2076-1554

Natsional'nyy pedahohichnyy universytet
imeni M. P. Drahomanova

VHO Ukrayins'ka Akademiya Nauk

Vydavnytstvo «Hileya»

Hileya

*naukovyy visnyk
zbirnyk naukovykh prats'*

- *Istorychni nauky*
- *Filosofs'ki nauky*
- *Politychni nauky*

Vypusk 123 (№ 8)

Kyyiv – 2017

12. Стеблій Ф. І. Оссолінеум, Zakład Narodowy imienia Ossolińskich / Ф. І. Стеблій // Енциклопедія історії України: Т.7: Мл-О / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. – К.: Наукова думка, 2010. – 728 с.: іл. – С.669–670.

13. Терський С. В. З історії колекціонування археологічних пам'яток львівськими науковими та музейними осередками у XIX – 1-ша пол. XX ст. (за архівними матеріалами та колекціями Львівського історичного музею) / С. В. Терський // Історичні пам'ятки Галичини. Матеріали Третньої наукової краєзнавчої конференції (19 листопада 2004 р.). – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2005. – С.43–54.

14. ЦДІА України у Львові. – Ф.146. Галицьке намісництво, м. Львів, 1881 р. – Оп.7. – Спр.4226. Переписка з Дзедушицьким Владиславом об откритті музею ім. Дзедушицьких, як научного урядування, в городі Львові. – 6 арк.

15. ЦДІА України у Львові. – Ф.165. Крайовий комітет, м. Львів, 1823–1824 рр. – Оп.2–а. – Спр.2. Акти пожертвувань колекцій книг і картин на користь Національного інституту ім. Оссолінських у Львові. – 85 арк.

16. Dzeduszycki M. Kronika domowa Dzieduszyckich / M. Dzeduszycki. – Lwów: Zakładu narodowego im. Ossolińskich, 1865. – 480 s., dod.

17. Katalog broni w Muzeum imienia Lubomirskich. – Lwow, 1876. – 78 s.

18. Przewodnik po Muzeum im. Dzieduszyckich we Lwowie. – Lwow: Nakładem Muzeum im. Dzieduszyckich, 1895. – 270 s.

19. Przewodnik po Muzeum imienia ksiądzat Lubomirskich we Lwowie. – Lwow: Nakładem Z. N. I. Ossolinskich, 1909. – 125 s.

References

1. Berest R. Naidavnishi muzei Lvova: Ossolineum – Muzei Prykarpattia ta Karpat – vazhlyvi objekty v rozvytku turizmu: zb. Mater. III Vseukr. nauk.–prakt. konf. (Lviv, 27 bereznia 2015 r.). – Lviv: LIET, 2015. – S.33–45.

2. Bulyk N. M. Archeologichni kolektsii u muzeiach Lvova (1823–1914) / N. M. Bulyk // Materialy i doslidzhennia z archologii Prykarpattia ta Volyni. – L., 2008. – Vyp.12. – S.407–428.

3. Bulyk N. M. Karol Hadachek i jogo vnesok u rozvytok lvivs'koi archeologii (do 140–richchia z dnia narodzhennia) / N. M. Bulyk // Materialy i doslidzhennia z archologii Prykarpattia ta Volyni. – L., 2013. – Vyp.17. – S.278–294.

4. Vereshchagin V. Staryi Lvov / V. Vereshchagin. – Kiev, 2009. – 142 s.

5. Holyk R. Legenda Lvivs'koho Ossolineumu: postati, vydannia ta sotsialna rol biblioteki Ossolins'kych v ujavlenniach halychan XIX – XX st. / R. Holyk // Zapysky Lvivs'koi natsionalnoi naukovoï biblioteki im. V. Stephanyka: zb. nauk. prats'. – Lviv, 2010. – Vyp.2 (18). – S.674–689.

6. Dziuban R. Rozporosheni skarby: dolia zbiorok Muzeiu im. Lubomyrs'kych u skladi Lvivs'koi filii Biblioteki Akademii nauk URSR (1939–1941) / R. Dziuban // Zapysky Lvivs'koi natsionalnoi naukovoï biblioteki im. V. Stephanyka: zb. nauk. prats'. – Lviv, 2012. – Vyp.4 (20). – S.456–470.

7. Diadiuk M. Biblioteka Didushyts'kych: istoria, shliachy formuvannia fondiv / M. Diadiuk // Zapysky Lvivs'koi natsionalnoi naukovoï biblioteki im. V. Stephanyka: zb. nauk. prats'. – Lviv, 2012. – Vyp.4 (20). – S.431–454.

8. Krutous A. Do pytannia formuvannia okremych muzeinykh zbiorok Ukrainy ta Lvova u XIX – pershij polovyni XX st. / A. Krutous // Naukovi zapysky / Lvivs'kyi istorychnyi muzei. – Lviv, 1998. – Vyp.7. – S.3–13.

9. Kunanets' N. E. Pryvatni biblioteki v Halychyni (XVII – poch. XX st.): osoblyvosti formuvannia fondiv / N. E. Kunanets' // Naukovi pratsi Kamianets'–Podil's'koho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka. Ser.: Bibliotekoznavstvo. Knyhoznavstvo. – 2010. – Vyp.2. – S.154–170.

10. Melnyk B. Kolektsia zbiori Lvivs'koho istorychnoho muzeju / B. Melnyk // My z Lvivs'koho istorychnoho... Do 110–richchia stvorennia LIM. Spetsvypusk. – Lviv, 2004. – S50–52.

11. Sen'kiv M. Fundatory i metsenaty lvivs'kych muzeiv kintsia XIX – pochatku XX stolittia / M. Sen'kiv // Skarbnytsia ukrains'koi kultury: Zb. nauk. pr. – Chernihiv, 2007. – Vyp. 8. – S.242–256.

12. Stebliy F. I. Ossolineum, Zakład Narodowy imienia Ossolinskich / F. I. Stebliy // Entsiklopedia istorii Ukrainy: T.7: MI–O / Redkol.: V. A. Smolij (holova) ta in. NAN Ukrainy. Instytut istorii Ukrainy. – K.: Naukova dumka, 2010. – 728 s.: il. – S.669–670.

13. Ters'kyi S. V. Z istorii kolektsionuvannia archeologichnykh pamiatok lvivs'kymy naukovymy ta muzeinymy oseredkamy u XIX – 1–sha pol. XX st. (za archivnymi materialamy ta kolektsiamy Lvivs'koho istorychnoho muzeju) / S. V. Ters'kyi // Istorychni pamiatky Halychyny. Materialy Tret'oi naukovoï kraieznavchoï konferentsii (19 lystopada 2004 r.). – Lviv: LNU imeni Ivana Franka, 2005. – S.43–54.

14. TsDIA Ukrainy u Lvovi. – F.146. Halyske namisnytstvo, m. Lviv, 1881 r. – Op.7. – Spr.4226. Perepyska z Dzedushts'kym Vladyslavom ob otkrytii museia im. Dzedushts'kych, kak nauchnoho uchrezhdenia, v horode Lvove. – 6 ark.

15. TsDIA Ukrainy u Lvovi. – F.165. Krajovyi komitet, m. Lviv, 1823–1824 rr. – Op.2–a. – Spr.2. Akty pozhertvuvan' kolektsij knyh i kartyn na koryst' Natsionalnoho instytutu im. Ossolins'kych u Lvovi. – 85 ark.

16. Dzeduszycki M. Kronika domowa Dzieduszyckich / M. Dzeduszycki. – Lwów: Zakładu narodowego im. Ossolińskich, 1865. – 480 s., dod.

17. Katalog broni w Muzeum imienia Lubomirskich. – Lwow, 1876. – 78 s.

18. Przewodnik po Muzeum im. Dzieduszyckich we Lwowie. – Lwow: Nakładem Muzeum im. Dzieduszyckich, 1895. – 270 s.

19. Przewodnik po Muzeum imienia ksiądzat Lubomirskich we Lwowie. – Lwow: Nakładem Z. N. I. Ossolinskich, 1909. – 125 s.

Petryk N. R., postgraduate student, National University «Lviv Polytechnic» (Ukraine, Lviv), petryknr@gmail.com

The process of forming collections of the first public museums of Lviv, which was founded by the representatives of Polish Princely families (Museum of the Lubomyrski's Princes and Museum of Didushytski)

The article deals with the process of formation and development of the first public museums in Lviv, which were created by the representatives of the Polish elite. They came from the famous princes' families. In particular, the research is devoted to the Museum of the Lubomyrski's Prince and the Museum of Didushytski. An important role in the national and cultural life of the Polish community of Lviv in the XIX century played the National institution named by Ossolinskis, around which representatives of the Polish intelligentsia concentrated their work. It is within the framework of this institution that the formation of such important structural units as libraries, printing houses and the museum takes place. Particular attention is paid to the process of forming the collections of the first museums of the Polish community of the city, as well as some institutions and personalities that took direct part in it. Chronologically, the research covers the period from the formation of collections, which formed the basis of the first museum and dated back to the beginning of the XIX century, until the period of the Second World War.

Keywords: Museum of the Lubomyrski's Prince, Museum of Didushytski, collections, National institution named by Ossolinskis, Polish community.

***

УДК 94(477)«1918»

Гай–Нижник П. П.,
доктор історичних наук, академік Української
академії наук, завідувачий відділу історичних студій
Науково–дослідного інституту українознавства
МОН України (Україна, Київ), Hai–Nyzhnyk@ukr.net

ЗАКОНОДАВЧЕ ТА НОРМАТИВНО–ПРАВОВЕ ПІДГРУНТЯ СТАНОВЛЕННЯ ДИПЛОМАТИЧНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ЗА ГЕТЬМАНАТУ 1918 Р.

Досліджуються та аналізуються законодавчі й нормативно–правові акти гетьманського уряду періоду існування Української Держави 1918 року в контексті становлення і розвитку вітчизняної дипломатичної та консульської служби.

Ключові слова: дипломатична служба, консульська служба, історія дипломатії, Гетьманат, Українська Держава.

Після гетьманського перевороту, що 29 квітня 1918 р. усунув від влади Центральну Раду й повалив Українську Народну Республіку, в щойно проголошеній Українській Державі зовнішньополітичне відомство у перші тижні її існування виявилось фактично недієздатним, що було зумовлено не лише зміною влади

та ладу у державі, а й, власне, фактом незавершеності процесу формування самого Міністерства закордонних справ ще як спадщини УНР, зародкового стану його штатно-кадрового складу, аморфності законодавчо-правових норм діяльності та відсутності визначеного бачення дипломатичної тактики та геополітичної стратегії України [8].

Від 5 по 20 травня формальним очільником МЗС Української Держави був вчений-правник і педагог М. Василенко, який не лише мало розумівся на питаннях великої дипломатії, а практично не переймався цією галуззю. За цей час М. Василенко, власне, устиг здійснити офіційний візит «ввічливості» до дипломатичного представника Німеччини А. Мумма та Австро-Угорщини – Й. Форгача. За його номінальної каденції розпочалася також підготовка до українсько-більшовицьких мирових перемовин у новому форматі (із гетьманською владою).

21 травня міністерство очолив вчений-історик Д. Дорошенко, що був, як кадет-українець, швидше політично-компромісною фігурою у гетьманському уряді й на перших порах не розглядався як сталий міністр, а лиш як керуючий МЗС і тимчасово виконуючий обов'язки міністра¹. Фактично ж міністерством (і здебільшого питаннями налагодження співпраці на дипломатичному рівні з німецько-австрійськими представниками) опікувався призначений 3 травня товаришем (заступником) міністра закордонних справ О. Палтов [6, с. 58–69]. На той час в Міністерстві закордонних справ відносно дієздатним був лише один департамент на чолі з директором К. Лоським і працював один радник – професор права О. Ейхельман. Практична ж зовнішня політика за таких умов, а також з огляду на факт присутності в Україні німецьких та австро-угорських союзницьких військ, зосередилася в руках самого гетьмана П. Скоропадського, оберталася навколо заступника міністра і його довіреної особи О. Палтова й, певною мірою, узгоджувалася з головою Ради міністрів Ф. Лизогубом [3, с. 605–615]. Д. Дорошенко ж, вочевидь, основну увагу звернув на налагодження роботи самого Міністерства закордонних справ та організацію вироблення відповідних законодавчих і нормативно-правових актів тощо.

Саме під час міністерської каденції Д. Дорошенка вже у червні було сформовано штатний розпис МЗС Української Держави. 17 серпня 1918 р. П. Скоропадський затвердив *Постанову Ради міністрів «Про штати Міністерства Закордонних Справ»*, які номінально вважалися за дійсні від 1 червня 1918 р. Міністерство мало складатися із наступних штатних підрозділів: центральний МЗС (апарат міністра і Рада міністра), канцелярія, загальний департамент, департамент чужоземних зносин та політичний департамент, який з'явиться у складі МЗС дещо пізніше.

Зокрема, центральний апарат МЗС (апарат міністра) мав складатися з 18 осіб, а саме: міністр закордонних справ (посада II класу; I пенсійний розряд; заробітня платня – 24 тис. крб. на рік); товариш (заступник) міністра – 2 особи (посада III класу; I пенсійний розряд; зарплатня – по 18 тис. крб. на рік кожному посадовцю);

член Ради міністра – 5 осіб (посада IV класу; II пенсійний розряд; зарплатня – по 12 тис. крб. на рік кожному посадовцю); радник при міністрові – 4 особи (посада V класу; III ступінь I пенсійного розряду; зарплатня – 10 тис. 800 крб. на рік кожному посадовцю); урядовець для особливих доручень – 2 особи (посада V класу; III ступінь I пенсійного розряду; зарплатня – 9 тис. крб. на рік кожному посадовцю); урядовець для особливих доручень – 4 особи (посада VI класу; III ступінь I пенсійного розряду; зарплатня – 7 тис. 200 крб. на рік кожному посадовцю); урядовець для особливих доручень – 2 особи (посада VII класу; V пенсійний розряд; зарплатня – 6 тис. крб. на рік кожному посадовцю).

До складу Ради міністра, як до дорадчого органу, що аналізував міжнародне становище України й готував рекомендації щодо напрямів державної зовнішньої політики, входили заступники міністра, директори департаментів та призначені міністром члени (О. Шульгин, І. Красковський, О. Карпінський, М. Славинський, В. Оренчук).

Канцелярія МЗС складалася з 27 осіб, а саме з: начальника канцелярії міністра, начальника відділу, двох старших референтів, двох референтів, двох старших діловодів, головного журналіста, двох діловодів, двох помічників діловода, восьми урядовців I рангу, чотирьох урядовців II рангу і двох урядовців III рангу.

Загальний департамент МЗС (на чолі з К. Лоським) складався з 59 осіб: директора департаменту, віце-директора, чотирьох начальників відділів, юрис-консульта, старшого бухгалтера, трьох урядовців для особливих доручень (VI, VII, VIII класу), двох старших діловодів, бухгалтера, двох перекладачів, шістьох діловодів, скарбника, архіваріуса, бібліотекаря, п'ятьох помічників діловода, реєстратора, ексекютора, помічника скарбника, рахівника та з двадцяти п'ятьох урядовців (13 – I рангу, 8 – II рангу, 4 – III рангу).

Штати Департаменту чужоземних зносин МЗС (на чолі з А. Яковлівим) були розраховані на 67 співробітників і мали складатися з: директора департаменту, віце-директора, двох начальників відділів, трьох урядовців для особливих доручень (VI, VII, VIII класу), трьох старших діловодів, чотирьох перекладачів, п'ятьох діловодів, шістьох помічників діловода, реєстратора, двадцятьох дипломатичних гінців, двадцяти одного урядовця (11 – I рангу, 7 – II рангу, 3 – III рангу).

Таким чином було визначено тогочасний штатний розпис МЗС Української Держави, завізований в. о. голови Ради міністрів, сенатором М. Василенком та управляючим Міністерством закордонних справ Д. Дорошенко, що й був затверджений гетьманом П. Скоропадським [20].

Загалом, за моїми підрахунками, до праці в Міністерстві закордонних справ Української Держави, згідно з його штатами, мало бути залучено 171 особу, а на утримання (заробітню платню) цих штатних співробітників передбачалося витратити кошти у такій пропорції: центральний апарат міністра – 222 тис. крб., канцелярія МЗС – 153 тис. 400 крб., загальний департамент МЗС – 343 тис. 600 крб., департамент чужоземних зносин МЗС – 474 тис. 700 крб., а загалом – 1 млн. 193 тис. 700 карбованців. Іще 40 тис. крб. відповідно до урядової постанови, затвердженої гетьманом 30 серпня

¹ Офіційно посаду міністра закордонних справ Української Держави Д. Дорошенко посів лише 2 вересня 1918 р.

1918 р. виділялося в розпорядження міністра закордонних справ на заснування книгозбірні при МЗС [22].

Дещо згодом у складі МЗС з'явився Політичний департамент у складі відділів: дипломатичного, політичного, консульського і преси [41, арк. 9]. Протягом існування Гетьманату частково набув окремих змін і загальний штат усього міністерства (як номінальний, так і фактичний). Відтак вже в середині літа 1918 р. українське зовнішньополітичне відомство активізувало свою роботу, що після перших місяців по гетьманському перевороті й організації своїх дипломатичних представництв у Центральних державах намагалося «вислизнути» з об'ємів німецько-австрійської геополітичної опіки, яка більше походила на політику міжнародної ізоляції Української Держави.

10 червня 1918 р. уряд ухвалив тимчасові штати посольств і місій Української Держави [13; 15], а 14 червня було ухвалено Закон «Про посольства і місії Української Держави» згідно з яким усі дипломатичні представництва України за кордоном мали поділятися на посольства I розряду та посольства II розряду.

Штати посольства Української Держави I розряду визначалися наступним чином: посол або посланник чи уповноважений міністр (посада III класу із річною зарплатнею у 24 тис. крб.), радник Посольства (посада IV класу, 18 тис. крб. на рік), старший секретар (посада V класу, 15 тис. крб. на рік), два секретаря (посада VI класу, 12 тис. крб. на рік кожному), бухгалтер (посада VII класу, 9 тис. крб. на рік), два старших канцелярських урядовця (посада VIII класу, 9 тис. крб. на рік кожному), два молодших канцелярських урядовця (посада IX класу, 6 тис. крб. на рік кожному), два драгомана (посада VII класу, 9 тис. крб. на рік кожному). Крім того, Посольствам I розряду мало асигнуватися: 80 тис. крб. – на представництво послові, посланникові або уповноваженому міністрові, 15 тис. крб. – на канцелярські видатки, 15 тис. крб. – на оренду помешкання послові, посланникові чи уповноваженому міністрові, 20 тис. крб. – на винаймання помешкання Посольству, 25 тис. крб. – на роз'їзди послові (посланникові або уповноваженому міністру), 12 тис. крб. – на роз'їзди радникові і секретарям (по 3 тис. крб. кожному) та ще 33 тис. крб. – радникам, секретарям, канцелярським урядовцям, бухгалтерам і драгоманові на оренду помешкання (по 3 тис. крб. кожному). Загалом же на утримання і видатки 12-ти співробітників (дипломатів і службовців) Посольства Української Держави I розряду передбачалося асигнувань на суму у 338 тис. крб. на рік [13; 15].

Штати посольства Української Держави II розряду визначалися наступним чином: міністр-резидент або повірений у справах (посада IV класу із річною зарплатнею у 18 тис. крб.), секретар Посольства (посада VI класу, 12 тис. крб. на рік), драгоман або перекладач (посада VII класу, 9 тис. крб. на рік). Крім того, Посольствам II розряду мало асигнуватися: 50 тис. крб. – на представництво міністрові-резидентові або повіреному у справах, 10 тис. крб. – на оренду помешкання міністрові-резидентові або повіреному у справах, 10 тис. крб. – на винаймання помешкання місії, 12 тис. крб. – на канцелярські видатки, 10 тис. крб. – на роз'їзди міністра-резидента або повіреного у справах, 3 тис. крб. – на роз'їзди секретаря та ще

6 тис. крб. – секретареві і драгоманові на оренду помешкання (по 3 тис. крб. кожному). Загалом же на утримання і видатки 3-х співробітників (дипломатів і службовців) Посольства Української Держави II розряду передбачалося асигнувань на суму у 140 тис. крб. на рік [13; 15].

При цьому радники Посольств, секретарі та драгоmani при призначенні на свої посади мали отримувати одноразову допомогу в розмірі 2 тис. крб. на екпірування, а молодші канцелярські урядовці повинні були виконувати також і обов'язки дипломатичних кур'єрів [13; 15]. Варто додати, що 26 серпня гетьман затвердив урядову постанову про додаткове асигнування ще 80 тис. крб. на оренду помешкання в Берліні Посольством Української Держави в Німеччині [21], а 19 жовтня – Закон «Про зміну і доповнення закону від 14 червня 1918 року про штати Посольств Української Держави I і 2 розряду» [25]. Зокрема було ухвалено асигнувати в рахунок річного бюджету МЗС 230 тис. крб. «на заснування фонду для видання дипломатичним представникам Української Держави за кордоном та всім урядовим особам в дипломатичних представництвах добових грошей в розмірі, який встановлюється для кожного представництва розпорядженням Міністра Закордонних Справ» [25]. Щодо Посольств I розряду зміни торкнулися однієї з посад молодшого канцелярського урядовця, яку було трансформовано у посаду аташе Посольства з зарахуванням її до дипломатичного корпусу, а особам, які були би призначені на цю посаду, постановлялося видавати одноразову допомогу на обмундирування в розмірі 2 тис. крб. кожній. Щодо Посольств II розряду вищезгаданого закону, було вирішено «рахувати складовою беззвідомною частиною річного утримання тих урядових осіб, в розпорядження котрих вони асигнуються» [25].

У розвиток попередніх ухвал 21 червня 1918 р. гетьманом було затверджено урядову Постанову «Про тимчасові дипломатичні представництва Української Держави і про асигнування 1,127.072 карбованців 26 коп. на їх утримання» [14]. Постановою, зокрема, визначалося «аж до часу остаточної ратифікації мирового договору вислати тимчасові дипломатичні представництва Української Держави до Німеччини, Австро-Угорщини, Туреччини, Болгарії та Румунії» [14]. При цьому представництва у вказаних Центральних державах зачислювалися до першого розряду, а в Румунії – до другого. Із зазначеної суми на утримання українських тимчасових представництв виділялося до кінця 1918 р.: у Німеччині – 270 тис. 83 крб. 33 коп. (від 16 березня); в Австро-Угорщині – 243 тис. 822 крб. 23 коп. (від 15 квітня); у Туреччині – 260 тис. 122 крб. 20 коп. (від 27 березня); у Болгарії – 245 тис. 600 крб. (від часу заснування); у Румунії – 107 тис. 444 крб. 50 коп. (від 6 квітня) [14].

Того ж дня, 21 червня, П. Скоропадський підписав *Наказ про створення посольств I розряду в Болгарії і Туреччині* [46, арк. 11] (в Німеччині та Австро-Угорщині посольства вже існували з часів УНР). 10 липня 1918 р. послом до Істамбулу гетьманом було призначено знаного в Україні адвоката О. Кістяківського, а 18 липня послом до Софії – колишнього очільника Генерального секретаріату міжнародних

справ О. Шульгина [46, арк. 10]. Утім, через небажання О. Кістяковського відбутися до Туреччини, 21 жовтня 1918 р. новим послом до Істамбулу було вирішено надіслати відомого політичного діяча М. Суковкіна [46, арк. 3, 10; 53, арк. 24].

Німеччина де-юре визнала Українську Державу 2 червня 1918 р., а вже 10 червня 1918 р. керуючий міністерством закордонних справ Д. Дорошенко на засіданні Ради міністрів подав представлення «про призначення на посади посланця при Берлінському уряді й осібно – Германського Імператора барона Штейнгеля». Офіційне призначення українського посла у Берліні відбулося 21 червня 1918 р. відповідно Постанови Ради міністрів про тимчасові дипломатичні представництва. Гетьман П. Скоропадський затвердив пропозицію Ради міністрів призначити послом до Німеччини Ф. Штейнгеля [10, с. 95–124]. Офіційно посада посла визначалася як «Надзвичайний посланник і уповноважений міністр Української Держави при цісарському правительстві в Німеччині» [52, арк. 36], проте досить часто у дипломатичному листуванні зустрічалися такі спрощені посадові назви як «пан представник Української Держави в Берліні», «пан представник Української Держави при цісарському правительстві німецької держави» тощо [52, арк. 36]. Український посол в Німеччині отримував річну платню на рівні членів уряду держави – 24 тис. крб., крім того, йому асигнувалося також 80 тис. крб. представницьких та 25 тис. крб. роз'їздних коштів [13]. Посол Української Держави в Німеччині Ф. Штейнгель прибув до Берліна 1 липня 1918 р. й того ж дня дав інтерв'ю німецькій газеті «Lokal Anzeiger». Вірчу ж грамоту з рук кайзера Вільгельма II Ф. Штейнгель отримав 9 листопада 1918 р., це була остання аудієнція в імператора (28 листопада Вільгельм II зрікся престолу).

Попри те, що ще за існування УНР на утримання українського представництва в Німеччині (станом на 16 березня 1918 р.) мало б бути асигновано 270 тис. 083 крб. [33, с. 164], відповідні кошти надходили із запізненням і в недостатній кількості. На перших порах посольство винаймало квартиру у Берліні, на яку урядом, за клопотанням Ф. Штейнгеля й з пропозиції міністра фінансів А. Ржепцького, 23 липня 1918 р. було збільшено відпуск коштів до 65 тис. крб. [37, арк. 128–130]. Ще перебуваючи у Києві, Ф. Штейнгель почав перейматися про придбання у Берліні нового більш пристойного приміщення для посольства в найдорожчому кварталі Берліна в районі Тіргартена [52, арк. 19]. Тож, аби не витратитися на прокат мебльованого будинку, посол звернувся до міністра закордонних справ із пропозицією «про асигнування 250.000 крб., поверх асигнованих раніше 50.000 крб., на придбання обставовки для посольського дому і Посольства з тим, щоб ця сума висилалася по третині року» [52, арк. 19]. Зрештою, будівлю для українського посольства було придбано за загальну суму в 1 млн. марок на вулиці Kronprinz-Ufer, 10 у німецькій столиці [52, арк. 48].

Пам'ятаючи позицію Ф. Штейнгеля щодо свого бачення підходів до формування персонального складу посольських працівників, яку сьогодні кваліфікували би як принцип «фахової підготовки і державного патріотизму», міністр закордонних справ Д. Дорошенко

приймав аргументи новопризначеного посла, але, разом з тим, зауважив і на тому, що представники Української Держави повинні представляти не тільки українську державність, але й українську національність. Отже, виходячи з комплексу вищевказаних критеріїв, дипломатичні службовці, на його думку, мали би бути не лише гарними фахівцями своєї справи, а й патріотами України.

Тож, саме з об'єднання усіх цих вимог, Ф. Штейнгелем й було сформовано штати посольського представництва Української Держави в Німецькій імперії, коли частину дипломатичних службовців, залучених до роботи посольства за часів УНР було залишено, а частину оновлено [31, с. 270–271]. У підсумку особистий склад посольства Української Держави в Берліні на чолі з Ф. Штейнгелем набув такої конфігурації: 1) Іванов Олександр (радник посольства), 2) Товстоліс Іван (старший секретар), 3) Ланін Віктор (секретар), 4) Павлович Юрій (старший канцелярський урядовець), 5) Коваленко Антін (старший канцелярський урядовець), 6) Давидів Денис (молодший канцелярський урядовець), 7) Свінцицький Василь (перекладач), 8) Круль Мориц (зверхштатний канцелярський урядовець по вільному найму), 9) Федоренко Павло (особистий секретар), 10) Кулаковський Анатолій (урядовець особистих доручень при міністрі; супроводжуючий посла до Берліна), 11) барон Штейнгель Володимир (син посла), 12) Коваленко Альма (дружина старшого канцелярського урядовця), 13) Мельниченко Афанасій (лакей пана посла) [51, арк. 26].

Пізніше, вже на еміграції, міністр закордонних справ критикував Ф. Штейнгеля через те, що склад нового посольства був сформований не за національною ознакою, позаяк співробітники, обрані Ф. Штейнгелем, хоча й сумлінно виконували свої обов'язки, набули в Німеччині характеристики, що вони «росіяни з українського посольства» [31, с. 271]. На подібні закиди, в тому числі й щодо власної особи, посол відповідав, що «знайомити з Україною повинні спеціалісти, суспільство, лекції, книги та ін., я готовий допомагати, але мої обов'язки, як я розумію, зміцнити Державу, підняти її престиж і зміцнити ті дружні відносини, які повинні бути між Україною та іншими державами, головним чином Німеччиною» [54, арк. 47].

У цілому ж Посольство справно виконувало свої безпосередні завдання не лише в Німеччині, а й підтримувало гарні зв'язки з дипломатами нейтральних держав (Іспанії та Нідерландів) [11, с. 219] та сприяло налагодженню дипломатичних відносин Фінляндії й Грузії з Українською Державою [34, с. 203]. Чи не одразу по прибуттю Ф. Штейнгеля у Берлін, його відвідали високопосадовці дипломатичних місій Іспанії князь Ф. Радзивілл, представник Фінляндії доктор Г. Гуммерус і Е. Шифф, італійський посол (як приватна особа), колишній посол Росії в Японії, потім у Вашингтоні, барон Розен [52, арк. 10].

21 червня 1918 р. відбулося також і офіційне призначення В. Липинського до Відня послом Української Держави в Австро-Угорщині. Посольство, персонально сформоване В. Липинським, відбуло до столиці монархії Габзбургів у складі: князь І. Токаржевський–Карашевич (радник посольства), В. Полетика (старший секретар), М. Біленький (секретар), С. Ванькович (аташе),

А. Жук (відповідальний у справах українців–репатріантів і військовополонених) та ін. Посольство прибуло до Відня 30 червня 1918 р. і зупинилося в готелі «Брістоль». За п'ять днів міністр закордонних справ Австро–Угорщини граф Буріан прийняв з рук українського посла В. Липинського вірчу грамоту [36, с. 128].

Між тим, 22 червня 1918 р. Рада міністрів ухвалила *Постанову «Про призначення генеральних консулів до Москви і Петрограду та 10 консульських агентів I розряду і 20 – 2-го до інших міст радянської Росії»*. Усі претенденти, частина яких закінчила спеціальні *Консульські курси*, мусили пройти іспит на знання іноземних мов та співбесіду в *Комісії в цілях намічення кандидатів на консульські посади* під головуванням члена Ради міністра МЗС Української Держави І. Красковського (перше засідання Комісії відбулося 1 липня).

Невдовзі, 1 липня 1918 р., на нараді з питання розподілу консульських представників на чолі з І. Красковським було обговорено й ухвалено рішення про негайну потребу у скасування чинного за Центральної Ради колишнього імперського законодавства щодо дипломатичної служби й у необхідності розробки і прийняття правових засад консульської служби та, зокрема, нового консульського статуту («консульського закону») [49, арк. 1].

Як наслідок згодом було створено міжвідомчу комісію щодо розробки відповідних проектів, в основу яких було покладено програму очільника юридичного відділу Департаменту чужоземних зносин МЗС В. Оренчука. Комісія від другої половини липня до грудня 1918 р. провела 15 засідань і виробила низку документації та проектів. Для розроблення консульського статуту у вересні було створено окрему підкомісію, яку очолив В. Оренчук (до її складу увійшли представник Міністерства торгу і промисловості А. Болобан, Міністерства юстиції – А. Сосунів, МЗС – Маслов), яка станом на 11 грудня розробила проект Консульського статуту (*«Загального статуту для українських державних консулів»*)¹. Статут так і не було прийнято і не затверджено гетьманом через повалення 14 грудня 1918 р. влади П. Скоропадського і краху Української Держави.

Значним здобутком гетьманського уряду і правовим підґрунтям для полегшення надважкої у ті буремні часи роботи українських дипломатичних представництв стало ухвалення Радою міністрів й затвердження 2 липня П. Скоропадським *Закону «Про громадянство Української Держави»* [15; 32; 48, арк. 7–9]. Важливим актом в інституційному і правовому оформленні державної служби в Україні стало візування главою держави 24 липня *Закону «Про порядок призначення осіб на урядову службу»*, що слугував додатком до ст.3 конституційних Законів «Про тимчасовий державний устрій Української Держави» [17].

4 липня 1918 р. гетьманом було затверджено *Закон «Про установаження посад військово–морських агентів в складі посольств Української Держави»*. Ним, зокрема, було встановлено запровадити у складі українських

посольств в Німеччині, Австро–Угорщині та Румунії посади військово–морських агентів. Кожному з них визначалося річне утримання у 12 тис. крб., а також мали бути виділені кошти на роз'їзди (3 тис. крб.), на винаймання помешкання (3 тис. крб.), а також на оплату щорічної зарплатні (по 6 тис. крб.) для призначеного в розпорядження кожного військово–морського агента писаря [16]. Відповідно до вищевказаного закону, 10 серпня гетьманом було законодавчо затверджено призначення військово–морського агента також і у складі посольства Української Держави в Туреччині [18].

Того ж дня П. Скоропадський затвердив *Закон «Про встановлення посад військових агентів Української Держави при посольствах і про штати їх»*, згідно з яким при українських посольствах у Берліні (Німеччина) та Відні (Австро–Угорщина) запроваджувалися посади військових агентів I розряду, а при посольствах у Бухаресті (Румунія), Софії (Болгарія), Берні (Швейцарія) та Істамбулі (Туреччина) – II розряду [19]. Кожен військовий агент I розряду (при посольстві в Німеччині й при посольстві в Австро–Угорщині) прирівнювався за військовим рангом до «отамана бригади» й мав річне утримання у сумі в 16 тис. 200 крб. (10 тис. 800 крб. – основне й 5 тис. 400 крб. – додаткове утримання). Військові ж агенти II розряду (себто при посольствах в Румунії, Болгарії, Швейцарії та Туреччині) прирівнювалися за військовим рангом до полковників й мали отримувати щорічно 14 тис. 400 крб. кожен (9 тис. 600 крб. – основне й 4 тис. 800 крб. – додаткове утримання).

Крім цього військові агенти мали одержувати по 300 крб. кожен на передплату часописів і журналів та по 500 крб. «підйомних» одночасово. Передбачалося також, що військовим агентам на перший рік служби мало б виділятися іще по 3 тис. крб. «на купівлю вільної одежі» (у два терміни: 1 тис. 500 крб. при прибутті за місцем призначення й стільки ж – після півроку служби). У випадкові службових роз'їздів за кордоном вони (або їхні заступники) отримували аванс у 2 тис. крб. (в рахунок платні за дійсну вартість проїзних квитків I-го класу (в т.ч. авансом по 400 крб. і по 15 крб. добових).

Військові агенти мали вільно користуватися посольськими «помешканнями з обстановкою, видатками на канцелярські потреби, пишучою машинкою, писарями, курерами та автомобілями» [19]. У випадку ж неможливості таких послуг, агенти могли б одержувати додатково щорічно ще 12 тис. 900 крб. з яких визначалося: 3 тис. крб. – на оренду квартири з меблюванням, 1 тис. 200 крб. – на канцелярські видатки, 3 тис. 600 крб. – на наймання писаря, 3 тис. 600 крб. – на кур'єра, 1 тис. 500 крб. – на купівлю пишучої машинки.

Таким чином загальна передбачувана сума утримання шістьох військових агентів при посольствах Української Держави в Берліні (Німеччина), Відні (Австро–Угорщина), Бухаресті (Румунія), Софії (Болгарія), Берні (Швейцарія) та Істамбулі (Туреччина) мала сягнути 204 тис. 600 крб. бюджетних коштів на рік.

4 липня 1918 р. гетьман також затвердив ухвалений Радою міністрів *Закон «Про заклад Генеральних Консульств і Консульських Агентств по–закордоном»* [16]. Перш за все йшлося про закладання Генеральних консульств Української Держави в Петрограді та

¹ Докладніше дивіться у праці І. Матяш «Українська консульська служба 1917–1923 рр. як державний інститут: становлення, функціонування, персоналії» [35, с. 84–91].

Москві. У кожному з Генконсульств мало працювати два штатних дипломатичних співробітника: генеральний консул (посада V класу із річним утриманням у 15 тис. крб.) та секретар (посада VIII класу із річним утриманням у 7 тис. 200 крб.). На оренду помешкання консульствам виділялося на рік: у Москві – 6 тис. крб., у Петрограді – 4 тис. крб. Ще 4 тис. крб. асигнувалося кожному з цих Генконсульств на роз'їзди та інші витрати, а також по 8 тис. крб. річно – на утримання канцелярії.

Законом також вказувалося закласти 30 консульських агентств (10 – першого і 20 – другого розрядів) в місцях, за вибором міністра закордонних справ й по узгодженню з міністрами фінансів і торгу та промисловості. Міністри закордонних справ також надавалося право «призначати осіб на посади Консульських Агентів і визначати, в залежності від величини української колонії, якого розряду Агенство повинно бути закладено в тому, чи іншому пункті» [16]. Так само на розсуд очільника МЗС покладалося призначення на посади секретарів та консульських агентів II розряду. До того ж посади консульських агентів I розряду не могли бути об'єднані з жодною іншою службою в урядових чи приватних інституціях. Штатних консульських диспівробітників визначалося у дві особи: консульський агент і секретар. Утримання і посадова класифікація різнилися в залежності від розряду Агенства. В установах I розряду консульський агент мав VI посадовий клас із утриманням у 9 тис. крб. на рік, а секретар – IX клас із річною платнею у 6 тис. крб. В інституціях же II розряду посада консульського агента відповідала VII класу з річним утриманням у 6 тис. крб., а секретаря – IX класу з оплатою у 4 тис. 500 крб. на рік. На оренду помешкання консульствам асигнувалося: в Москві – 6 тис. крб., а в Петрограді – 4 тис. крб. на рік. На роз'їзди та інші витрати кожному консульству виділялося щорічно по 4 тис. крб., а на утримання канцелярії: по 4 тис. крб. – для консульських агентств I розряду та по 3 тис. 600 крб. – для консульських агентств II розряду.

При генеральних консулах та при консульських агентах установлювалися й позаштатні посади радників. Претендентів на службу радниками обирали самі консули та агенти серед «поважних Українців, що проживають в місцях перебування Консульств чи Агенств», проте затверджував кандидатури та визначав чисельність радників при кожному Консульстві чи Агенстві виключно міністр закордонних справ [16].

Відповідною ж урядовою Постановою «на утримання Генеральних Консулів і Консульських Агентів Української Держави по за межами України на території бувшої Російської Імперії, згідно з штатами, які затверджені 4 липня 1918 року» було асигновано 321 тис. 255 карбованців [18].

Вже 20 липня 1918 р. своїм наказом гетьман затвердив консульським агентом I-го розряду в Тифлісі О. Кулінського [38, арк. 114; 39, арк. 143]. 22 липня були призначені генеральними консулами (від 5 липня) у Москві О. Кривцов та у Петрограді С. Веселовський, а також дістали посади: консульського агента I розряду в Самарі – О. Багрії, в.о. консульського агента I розряду в Харбїні – П. Твардовський, консульського агента II розряду в Самарі – І. Яковлев, в.о. консульських

агентів II розряду в Казані – П. Бочила та в Омську – п. Адамович [43, арк. 142]. Від 9 липня на посаду радника Генерального консульства Української Держави в Москві було зараховано присяжного повіреного П. Забілу (Забелло) [43, арк. 143].

15 серпня наказом Міністерства закордонних справ «Про заснування нових консульських агентств» управляючий МЗС Д. Дорошенко, по згоді з міністрами торгу і промисловості та фінансів, наказав заснувати консульські представництва Української Держави (номінально з 4 липня) I розряду у 10 містах та II розряду у 20 містах колишньої Російської імперії [23]. Йшлося, зокрема, про заснування консульських представництв у містах: Мінську, Вільно, Ризі, Гельсінґфорсі, Самарі, Новочеркаську, Тифлісі, Батумі, Омську і Ташкенті (I розряду), Ново-Ніколаєвську, Казані, Царицині, Астрахані, Ставрополі, Нижньому Новгороді, Саратові, Катеринбурзі, Орші, Вороніжі, Курську, Пензі, Баку, Семіпалатинську, Бійську, Хабаровську, Владивостоці, Іркутську, Архангельську і Бухарі (II розряду). Вже наступного дня на посаду консульських агентів I розряду у Мінськ було призначено А. Квасницького (працював там як тимчасовий консул з 1 травня) [34, с. 147–148], до Батума – Є. Засядька (з 4 липня), до Самарі – О. Багрія (з 5 липня), до Омська – п. Адамовича (з 18 липня), до Тифлісу – О. Кулінського (з 20 липня), у Ташкент – І. Лось-Коліндзяна (з 4 липня), до Гельсінґфорсу – П. Сливенка [44, арк. 23], у Новочеркаськ – В. Міщенко [44, арк. 25]. Виконувачами обов'язків консульських агентів II розряду в Казані було призначено П. Бочила, у Саратові – І. Яковлева, в Орші – К. Ільченка [44, арк. 22], агентами II розряду до Царицини – П. Перепечая, а до Пензи – Ф. Богдановського [44, арк. 23].

В цілому до кінця жовтня 1918 р. було номінально започатковано та законодавчо-нормативно зафіксовано такі консульські установи на теренах колишньої імперської Росії: Генеральні консульства в Москві (генконсул О. Кривцов) і в Петрограді (генконсул С. Веселовський); консульські агентства I розряду в Мінську (А. Квасницький), П'ятигорську (Ф. Борщинський), Гельсінґфорсі (П. Сливенко), Самарі (О. Багрій), Новочеркаську (В. Міщенко), Тифлісі (О. Кулінський), Батумі (Є. Засядько), Омську (Адамович), Ташкенті (І. Лось-Коліндзян), Новоніколаєвську (Й. Суховерський); консульські агентства II розряду у: Ризі (Н. Бендерівський), Казані (П. Бочило), Царицині (П. Перепечай), Саратові (І. Яковлев), Орші (О. Пожар), Пензі (Ф. Богдановський) [47, арк. 1], Харбїні (П. Твардовський), Тамбові (Л. Успенський), Орлі (М. Лютий-Лютенко), Калузі (Ф. Степаницький), Нижньому Новгороді (віце-консул Г. Колосовський), Ржеві (уповноважений М. Демчук), Воронежі (уповноважений Я. Сенчик), Рязані (уповноважений П. Чирко) [35, с. 144].

28 жовтня Рада міністрів Української Держави ухвалила представлений МЗС законопроект про консульські штати, в якому п. 6 містив норму про те, що «всі суми, передбачені в штатах консульських установ, виплачуються в тій валюті, де консульство має осідок, по курсу визначеному розпорядженням Міністерства фінансів за погодженням із Міністерством торгу і промисловості та МЗС» [33, с. 166].

Проте практичного відкриття вищезгаданих консульських представництв влітку 1918 р. насправді не відбулося. Їхня діяльність, штати і фінансування почали закладатися лише з 1 вересня 1918 р., а відповідний Закон «Про утворення нових консульських установ Української Держави та асигнування 832.766 карб. на їх утримання» був затверджений гетьманом П. Скоропадським тільки 6 листопада 1918 р. (при цьому скасовувався попередній закон від 4 липня 1918 р.). Новий закон вступив в силу з дня офіційного оприлюднення (тобто – 19 листопада [27]) і встановлював чотири типи консульських установ: Генеральні консульства, консульства, віце-консульства та консульські агентства.

Відтак із загальної асигнованої суми (832 тис. 776 крб.) на утримання консульських установ із 1 вересня по 31 грудня 1918 р. призначалося 676 тис. 109 крб. З них: 15 тис. крб. – на річну заробітну плату консула; 9 тис. крб. – секретаря (VI клас); на одноразову виплату під час призначення в розмірі двомісячного окладу: 2 тис. 500 крб. – консулові та 1 тис. 500 крб. – секретареві; на оплату оренди приміщення для консула та консульства – 10 тис. на рік; одноразово на умеблювання канцелярії – 4 тис. крб.; на формування бібліотеки – 1 тис. крб.; на утримання службовців канцелярії, вартівників, кур'єрів, на канцелярські витрати – загалом 15 тис. крб. [42, арк. 25]. Ще 56 тис. 667 крб. асигнувалися на відрядження консульських працівників.

При Генеральних консульствах, консульствах та віце-консульствах Української Держави наказом міністра закордонних справ могли призначатися радники з окремих питань без утримання. Міністру також надавалося право призначати на допомогу генеральним консулам та консулам в особливо значних випадках віце-консулів поза затвердженнями штатами. Разом з тим встановлювалися ліміти спеціального фонду, з якого рішенням міністра закордонних справ на нагальні потреби могли видаватися певні суми, а саме: для генеральних консульств – 7 тис. 200 крб. на рік; для консульств – 5 тис. крб.; для віце-консульств – 3 тис. крб.; для консульських агентств – 2 тис. 500 крб. Крім того, підпунктом 17-м пункту 3-го закону від 6 листопада було визначено утворити 25 консульських установ Української Держави, зокрема, «на Кавказі – Генеральне консульство в Тифлісі та віце-консульства в Баку, Єревані та Батум–Поті» [27].

Гетьман та його урядовці передбачали можливість поразки Німеччини та її союзників у Світовій війні. Саме тому перші спроби встановити контакти з нейтральними державами, а через них з представниками Антанти розпочалися з українського боку ще влітку 1918 року. Тоді офіційному Києву вдалося заслати свого представника до Швейцарії, який повернувся в Україну з листом від швейцарського міністра закордонних справ Лярді із пропозицією вступити у ділові зносини. Швейцарія пропонувала також прислати до неї українського представника й обіцяла надіслати свого до Києва. Зацікавленість у співпраці з Україною виявили й швейцарські торговельно-промислові кола. Д. Дорошенко писав, що головним на той час завданням української політики було «визволення з-під опіки наших союзників, німців та австро-угорців». Водночас,

використовуючи «поміч Німеччини (як найсильнішої з держав, що підписали Берестейський договір), доки це нам буде потрібно, старатись якомога швидше стати на власні ноги й тоді вийти з-під опіки Німеччини... і визволитися від присутності на українській території австро-угорських військ» [30, с. 129; 31, с. 17]. Окрім того гетьманський міністр закордонних справ прагнув домогтися від Німеччини сприяння у питанні «допуску представників самостійної України на мировий конгрес» [12, с. 151]. Тож гетьман та члени його уряду передбачали можливу поразку Німеччини у Першій світовій війні й тому увага приділялася також встановленню дипломатичних відносин з нейтральними державами, а вже через них – з державами Антанти [4, с. 120].

7 жовтня 1918 р. тимчасовим виконувачем обов'язків генерального консула в Цюриху було призначено О. Вілінського [44, арк. 95], а вже 8 жовтня гетьман затвердив ухвалений Радою міністрів Закон «Про заснування дипломатичного представництва в Швейцарії й про асигнування 32.277 карбованців на його утримання» [24]. Представництво заснувалося з 10 жовтня й зачислювалося до II розряду посольств Української Держави¹. Кошти ж на його утримання (32 тис. 277 крб. 56 коп.), згідно із законом про штати посольств від 14 червня 1918 р., виділялися до кінця поточного (1918-го) року. Консулом у Женеві згодом став Є. Сокович.

Того ж 8 жовтня гетьманом було затверджено урядовий Закон «Про заснування дипломатичного представництва в Фінляндії» (II розряду) з 15 вересня 1918 р. й про асигнування з цією метою в розпорядження міністра закордонних справ 44 тис. 833 крб. на поточний рік [24]. Постановою ж Ради міністрів «Про утворення дипломатичного представництва Української Держави в Польщі», яка була затверджена П. Скоропадським 19 жовтня, асигнувалося 31 тис. 222 крб. на заснування диппредставництва II розряду посольств² у цій країні з 20 жовтня 1918 року [26].

Шукаючи шляхів до порозуміння з Антантою гетьманський уряд, відрядив дипломатичних представників не лише до нейтральних країн Скандинавії, до Швейцарії та Румунії, а також у Вашингтон, Париж, Ясси. Так, призначивши 16 жовтня послом до Франції М. Могілянського, МЗС Української Держави в листі до міністра закордонних справ Французької Республіки повідомляло: «Бажаючи встановити зв'язки дружби й поваги між шляхетним французьким народом та народом України, які обидва є друзями свободи й порядку, Уряд Української Держави вирішив послати до Франції Надзвичайну Дипломатичну Місію.

З метою зав'язати переговори з цього приводу і встановити прямі дипломатичні відносини пан Микола Могілянський був призначений Головою вищезгаданої Місії та Уповноваженим у Справах Української Держави при Уряді Французької Республіки» [50, арк. 5].

У цей час Рада міністрів оголошує про нейтралітет України, а її голова Ф. Лизогуб 16 жовтня 1918 р. у

¹ 24 січня 1919 р. українське представництво в Швейцарії було зачислено до I розряду [2].

² 26 січня 1919 р. українське представництво у Польщі було зачислено до I розряду [1].

бесіді з представниками преси оголосив: «Український уряд заявляє, що він буде усіляко боротися із усіма виявами зловні, котрі були б спрямовані до порушення нейтралітета України» [12, с. 151]. Наступного дня, 17 жовтня 1918 р., Австро-Угорська імперія розпалася й перетворилася на «Союз Держав», Німеччина ж вже неспинно рухала до революції й до остаточної поразки у світовій війні.

Дипломатичне представництво в Швейцарії набуло за таких обставин надзвичайної ваги і значення для України оскільки могло стати трампліном для встановлення нових зв'язків з країнами Антанти. Завдяки зусиллям Є. Лукасевича та Ф. Штейнгеля й за посередництвом дипломатичних представників нейтральних держав (Іспанії та Нідерландів) вдалося встановити контакти з державними колами країн Антанти й з'ясувати можливість їх згоди на переговори з українським урядом. Ось чому 22 жовтня 1918 р. Д. Дорошенко виїхав з Києва до Берліна [28, с. 54], а звідти – до Швейцарії, куди його запросив через українського представника в Берні італійський прем'єр-міністр В. Е. Орландо [29, с. 58].

15 листопада 1918 р. гетьман П. Скоропадський ухвалив призначення на посаду консула Української Держави у Мюнхені В. Оренчука [51, арк. 24]. Низку консульських представництв уряд планував заснувати у Болгарії та Туреччині, а саме: генеральні консульства в Софії та Істамбулі, віце-консульства у Варні, Салоніках, Смірні й консульства в Бургасі, Трабзоні, Бейруті, Багдаді та Єрусалимі [40, арк. 100], проте здійснити ці наміри не вдалося через фінансові проблеми й швидкоплинне падіння Української Держави у формі Гетьманату.

3 липня 1918 р. генеральним консулом України в румунські Ясси було призначено К. Чоботаренка (в середині листопада його було відкликано), а віце-консулом до Галацу – С. Білецького [45, арк. 49; 47, арк. 12, 18]. Разом з тим, попри червене рішення про заснування посольства II розряду в Бухаресті, гетьман та уряд Української Держави не поспішали втілити це рішення у життя, натомість Київ розгорнув торговельну війну та економічно-транспортну блокаду проти Румунії через анексію нею Бессарабії. Після ж поступок з боку Румунії, що потерпала від продовольчої кризи й блокади та прибуття в середині вересня до Києва королівської дипломатичної місії на чолі з заступником міністра закордонних справ К. Концеску, 11 жовтня П. Скоропадський затвердив склад надзвичайної дипломатичної місії до Румунії на чолі з генералом В. Дашкевичем-Горбацьким [46, арк. 5].

За час існування Української Держави посольства I розряду діяли і були засновані в Німеччині (Ф. Штейнгель) [5], Австро-Угорщині (В. Липинський) [9, с. 153–185], Туреччині (І. Суковкін) та Болгарії (О. Шульгин), а також посольства II розряду – у Швейцарії та Фінляндії [33, с. 177–230]. Дипломатичні місії Української Держави були надіслані до Румунії, Швеції, Норвегії, Польщі, Грузії [7], Азербайджану, Кубані, Дону; посланці до Франції (М. Могілянський) та Великобританії (І. Коростовець) дізналися про падіння Гетьманату в дорозі до держав призначення. Загалом же за час існування Гетьманату П. Скоропадського Українська Держава мала 11 дипломатичних і близько

50 консульських представництв у 22 країнах, а на своїй території – 12 дипломатичних і 42 консульські представництва з 24 держав.

Фактично за сім з половиною місяців існування Гетьманату відбулася інституціоналізація вітчизняної дипломатичної і консульської служб сучасного зразка, а законодавчі та нормативно-правові акти, розроблені у 1918 році, стали підґрунтям для діяльності українського МЗС та дипломатичних представництв і в подальші роки, зокрема за Української Народної Республіки, та є нині історико-правовою спадщиною з державного управління та дипломатичної служби України.

Список використаних джерел

1. Вістник державних законів Української Народньої Республіки. – 1919. – Вип. XII. – 2 березня.
2. Вістник державних законів Української Народньої Республіки. – 1919. – Вип. 29. – 5 серпня.
3. Гай-Нижник П. Візит гетьмана Павла Скоропадського до Німеччини у контексті політичного життя України 1918 року // Україна дипломатична. – Вип. XV. – К., 2014.
4. Гай-Нижник П. Невідомі телеграми послів В. Липинського та Ф. Штейнгеля до екс-міністра закордонних справ Української Держави Д. Дорошенка під час його перебування в Швейцарії (листопад 1918 р.) // Київська старовина. – К., 2004. – №2 (356).
5. Гай-Нижник П. Немецко-украинские финансовые отношения в 1918 году // История Германии и германский вопрос с древности по современность: исторические, экономические, социальные, правовые и духовно-культурные аспекты. Материалы международной научной конференции, 8–9 октября 2009 г. – Витебск: Витебский филиал УО ФПБ «МИТСС», 2009.
6. Гай-Нижник П. Олександр Палтов – державно-політичний діяч, заступник міністра закордонних справ Української Держави // Дипломатична та консульська служба у вимірі особистості. – К., 2016.
7. Гай-Нижник П. Становлення українсько-грузинських дипломатичних взаємин за Центральної Ради УНР та Української Держави за гетьманату П. Скоропадського (1917–1918 рр.) // Гілея. – 2017. – Вип. 122 (№7).
8. Гай-Нижник П. Українська дипломатія й міжнародна фінансова політика урядів Центральної Ради, Української Держави (Гетьманату) та Директорії УНР (1917–1922 рр.). – К.: Дуліби, 2016.
9. Гай-Нижник П. Фінансові взаємини України з Австро-Угорщиною (кінець 1917–1918 рр.) // Австрія й Україна на історичних перехрестях: науковий збірник. – К.: Дипломатична академія України при МЗС України, 2016.
10. Гай-Нижник П. Федір Штейнгель – меценат, громадсько-політичний діяч, посол Української Держави в Німеччині // Дипломатична та консульська служба у вимірі особистості. – К., 2016.
11. Дацків І. Дипломатія українських державних утворень у захисті національних інтересів 1917–1923 рр. – Тернопіль, 2009.
12. Деникин А. И. Гетманство и Директория на Украине // Революция на Украине по мемуарам белых. – М. – Л., 1930.
13. Державний вістник. – 1918. – №19. – 26 червня.
14. Державний вістник. – 1918. – №20. – 5 липня.
15. Державний вістник. – 1918. – №21. – 11 липня.
16. Державний вістник. – 1918. – №22. – 14 липня.
17. Державний вістник. – 1918. – №28. – 29 липня.
18. Державний вістник. – 1918. – №35. – 15 серпня.
19. Державний вістник. – 1918. – №37. – 20 серпня.
20. Державний вістник. – 1918. – №43. – 31 серпня.
21. Державний вістник. – 1918. – №43. – 3 вересня.
22. Державний вістник. – 1918. – №47. – 14 вересня.
23. Державний вістник. – 1918. – №58. – 13 жовтня.
24. Державний вістник. – 1918. – №60. – 19 жовтня.
25. Державний вістник. – 1918. – №62. – 20 жовтня.
26. Державний вістник. – 1918. – №63. – 24 жовтня.
27. Державний вістник. – 1918. – №72. – 19 листопада.
28. Дорошенко Д. Дещо про закордонну політику Української Держави в 1918 році // Хліборобська Україна (Відень). – 1920–1921. – 36. II, III і IV.

29. Дорошенко Д. Закордонна політика Української Держави у 1918 р. // У 60-річчя відновлення гетьманства. – Торонто, 1978.

30. Дорошенко Д. Історія України. 1917–1923. – Т. II. – К.: Темпора, 2002.

31. Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє минуле (1914–1920). – Ч.3. – Мюнхен, 1969.

32. Закон про громадянство Української Держави та додаток до нього (Заприсяжне обіцяння). 2 липня 1918 р. – К., 1918.

33. Історія української дипломатії: перші кроки на міжнародній арені (1917–1924 рр.). Документи і матеріали. – К., 2010.

34. Матвієнко В. М. Українська дипломатія 1917–1921 років: на теренах постімперської Росії. – К., 2002.

35. Матяш І. Б. Українська консульська служба 1917–1923 рр. як державний інститут: становлення, функціонування, персоналії. – К.: Інститут історії України НАН України, 2016.

36. Осташко Т. Суспільно-політична діяльність В'ячеслава Липинського на тлі його листування // Липинський В. Повне зібрання творів, архів, студії. Серія «Архів». Листування. – Т.1. (А–Ж). – К.: Смолоскип, 2003.

37. ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр.6.

38. Там само. – Ф.1118. – Оп.1. – Спр.3.

39. Там само. – Ф.1118. – Оп.1. – Спр.17.

40. Там само. – Ф.1118. – Оп.1. – Спр.21.

41. Там само. – Ф.3696. – Оп.2. – Спр.144.

42. Там само. – Ф.3696. – Оп.2. – Спр.243.

43. Там само. – Ф.3766. – Оп.1. – Спр.1.

44. Там само. – Ф.3766. – Оп.1. – Спр.2.

45. Там само. – Ф.3766. – Оп.1. – Спр.3.

46. Там само. – Ф.3766. – Оп.1. – Спр.22.

47. Там само. – Ф.3766. – Оп.1. – Спр.24.

48. Там само. – Ф.3766. – Оп.1. – Спр.42.

49. Там само. – Ф.3766. – Оп.1. – Спр.54.

50. Там само. – Ф.3766. – Оп.1. – Спр.85 а.

51. Там само. – Ф.3766. – Оп.1. – Спр.98.

52. Там само. – Ф.3766. – Оп.1. – Спр.99.

53. Там само. – Ф.3766. – Оп.1. – Спр.111.

54. Там само. – Ф.3766. – Оп.3. – Спр.1.

References

1. Vistnyk derzhavnykh zakoniv Ukrainy Narodnoi Respubliky. – 1919. – Vyp. XII. – 2 bereznya.

2. Vistnyk derzhavnykh zakoniv Ukrainy Narodnoi Respubliky. – 1919. – Vyp.29. – 5 serpnya.

3. Hai–Nyzhnyk P. Vizyt hetmana Pavla Skoropadskoho do Nimechchyny v konteksti politychnogo zhyttya Ukrainy 1918 roku // Ukraina dyplomatychna. – Vyp. XV. – К., 2014.

4. Hai–Nyzhnyk P. Nevodomi telegram posliv V. Lypynskoho ta F. Shteyngelya do eks–ministra zakordonnykh sprav Ukrainy Derzhavy D.Doroshenka pid chas yoho перебування в Швейцарії (lystopad 1918 r.) // Kyivska starovyna. – К., 2004. – №2 (356).

5. Hai–Nyzhnyk P. Nemetsko–ukrainskie finansovye otnosheniya v 1918 godu // Istoriya Germanii i germanskiy vopros s drevnosti po sovremennoost: istoricheskie, ekonomicheskie, sotsialnye, pravovye i dukhovno–kulturnye aspekty. Materialy mezhdunarodnoy nauchnoy konferentsii, 8–9 oktyabrya 2009 g. – Vitebsk: Vitebskiy filial UO FPB «MITSO», 2009.

6. Hai–Nyzhnyk P. Oleksandr Paltov – derzhavno–politychnyi diyach, zastupnyk ministra zakordonnykh sprav Ukrainy Derzhavy // Dyplomatychna ta consulska sluzhba u vymiri osobystosti. – К., 2016.

7. Hai–Nyzhnyk P. Stanovlennya ukrainsko–gruzynskyykh dyplomatychnyykh vzaemyn za Tsentralnoi Rady UNR ta Ukrainy Derzhavy za hetmanatu P. Skoropadskoho (1917–1918 rr.) // Gileya. – 2017. – Vyp.122 (№7).

8. Hai–Nyzhnyk P. Ukrainska dyplomatiya y mizhnarodna finansova polityka uryadiv Tsentralnoi Rady, Ukrainy Derzhavy (Hetmanatu) ta Dyrektorii UNR (1917–1922 rr.). – К.: Duliby, 2016.

9. Hai–Nyzhnyk P. Finansovi vzaemyny Ukrainy z Avstro–Uhorschnoyu (kinets 1917–1918 rr.) // Avstriya y Ukraina na istorychnykh perekhrestyakh: naukovyi zbirnyk. – К.: Dyplomatychna akademiya Ukrainy pry MZS Ukrainy, 2016.

10. Hai–Nyzhnyk P. Phedir Shteyngel – metsenat, hromadsko–politychnyi diyach, posol Ukrainy Derzhavy v Nimechchyni // Dyplomatychna ta consulska sluzhba u vymiri osobystosti. – К., 2016.

11. Datskiv I. Dyplomatiya ukrainskykh derzhavnykh utvoren u zakhysti natsionalnykh interesiv 1917–1923 rr. – Ternopil, 2009.

12. Denikin A. I. Getmanstvo i Direktoriya na Ukraine // Revoliutsiya na Ukraine po memuarom belykh. – М. – Л., 1930.

13. Derzhavnyi vistnyk. – 1918. – №19. – 26 chervnya.

14. Derzhavnyi vistnyk. – 1918. – №20. – 5 lypnya.

15. Derzhavnyi vistnyk. – 1918. – №21. – 11 lypnya.

16. Derzhavnyi vistnyk. – 1918. – №22. – 14 lypnya.

17. Derzhavnyi vistnyk. – 1918. – №28. – 29 lypnya.

18. Derzhavnyi vistnyk. – 1918. – №35. – 15 serpnya.

19. Derzhavnyi vistnyk. – 1918. – №37. – 20 serpnya.

20. Derzhavnyi vistnyk. – 1918. – №43. – 31 serpnya.

21. Derzhavnyi vistnyk. – 1918. – №43. – 3 veresnya.

22. Derzhavnyi vistnyk. – 1918. – №47. – 14 veresnya.

23. Derzhavnyi vistnyk. – 1918. – №58. – 13 zhovtnya.

24. Derzhavnyi vistnyk. – 1918. – №60. – 19 zhovtnya.

25. Derzhavnyi vistnyk. – 1918. – №62. – 20 zhovtnya.

26. Derzhavnyi vistnyk. – 1918. – №63. – 24 zhovtnya.

27. Derzhavnyi vistnyk. – 1918. – №72. – 19 lystopada.

28. Doroshenko D. Descho pro zakordonnu polityku Ukrainy Derzhavy v 1918 rotsi // Khliborobska Ukraina (Viden). – 1920–1921. – Zb. II, III i IV.

29. Doroshenko D. Zakordonna polityka Ukrainy Derzhavy u 1918 r. // U 60–richchya vidnovlennya hetmanstva. – Toronto, 1978.

30. Doroshenko D. Istoriya Ukrainy. 1917–1923. – Т. II. – К.: Tempora, 2002.

31. Doroshenko D. Moi spomyny pro nedavne mynule (1914–1920). – Ch.3. – Munkhen. 1969.

32. Zakon pro hromadyanstvo Ukrainy Derzhavy ta dodatok do nyoho (Zaprissyazhne obitsyannya). 2 lypnya 1918 r. – К., 1918.

33. Istoriya ukrainskoi dyplomatii: pershi kroky na mizhnarodniy areni (1917–1924 rr.). Dokumenty i materialy. – К., 2010.

34. Matvienko V. M. Ukrainska dyplomatiya 1917–1921 rokiv: na terenakh postimperskoi Rosii. – К., 2002.

35. Matyash I. B. Ukrainska consulska sluzhba 1917–1923 rr. yak derzhavnyi instytut: stanovlennya, funktsionuvannya, personalii. – К.: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 2016.

36. Ostashko T. Suspilno–politychna diyalnist Vyacheslava Lypynskoho na tli yoho lystuvannya // Lypynskiy V. Povne zibrannya tvoriv, arkhiv, studii. Seriya «Arkhiv». Lystuvannya. – Т.1. (А–Ж). – К.: Smoloskyp, 2003.

37. TSDAVO Ukrainy. – F.1064. – Оп.1. – Spr.6.

38. Там само. – F.1118. – Оп.1. – Spr.3.

39. Там само. – F.1118. – Оп.1. – Spr.17.

40. Там само. – F.1118. – Оп.1. – Spr.21.

41. Там само. – F.3696. – Оп.2. – Spr.144.

42. Там само. – F.3696. – Оп.2. – Spr.243.

43. Там само. – F.3766. – Оп.1. – Spr.1.

44. Там само. – F.3766. – Оп.1. – Spr.2.

45. Там само. – F.3766. – Оп.1. – Spr.3.

46. Там само. – F.3766. – Оп.1. – Spr.22.

47. Там само. – F.3766. – Оп.1. – Spr.24.

48. Там само. – F.3766. – Оп.1. – Spr.42.

49. Там само. – F.3766. – Оп.1. – Spr.54.

50. Там само. – F.3766. – Оп.1. – Spr.85 а.

51. Там само. – F.3766. – Оп.1. – Spr.98.

52. Там само. – F.3766. – Оп.1. – Spr.99.

53. Там само. – F.3766. – Оп.1. – Spr.111.

54. Там само. – F.3766. – Оп.3. – Spr.1.

Hai–Nyzhnyk P. P., Doctor of Historical Sciences, Academician of the Ukrainian Academy of Sciences, Head of the Department of Historical Studies at the Research Institute of Ukrainian Studies (Ukraine, Kyiv), Hai–Nyzhnyk@ukr.net

Legislative and normatively–legal basis of becoming of the diplomatic service of the Ukrainian State for Hetmanat in 1918

The legislative and normatively–legal acts of the Hetman Government of period of existence of the Ukrainian State of 1918 are investigated and analysed in the context of becoming and development of home diplomatic and consular service.

Keywords: *diplomatic service, consular service, history of diplomacy, Hetmanate, Ukrainian State.*

* * *